

V čem sva si torej z Gradišnikom edina in v čem se razhajava? Edina sva si glede na tožilnik v tukajšnjem 3a) in pri Gradišniku 2a), ne pa v stavi besed pri predmetu + povedku; zame je pomenska skupina *hišo prodati*, za Gradišnika *zapraviti hišo*. Zato bi rekel dalje, da b) ni tako redek primer v govoru in pisavi in ne tako neroden, kakor meni Gradišnik, le pomensko skupino je treba prav urediti; kadar pa se piše ali govori, mi je bližji tožilnik, ki je v sedanjiku tako edini mogoč in enak obliki pod a); naš 3č) in Gradišnikov 2c) pa ne sodi v to skupino, marveč v našo 2 in Gradišnikovo 3, tam ima svoj pomenski odtенок v nekaterih primerih.

Naj se po vsem tem vrnem k začetnemu stavku, ki je ves spor povzročil. JiS je prinesel stavek (prikrojen po domače): *Ta vprašanja danes ne mikajo samo strokovnjake, ampak tudi preproste ljudi*. V tej obliki mi je stavek sprejemljiv kakor: *Sosed ne prodaja samo gozdov, ampak tudi vrtove*, kjer imam še zmeraj občutek pozitivnosti, da mikajo vse, ne le strokovnjake, ampak tudi... Tu je nihanje med slovničnimi formulami in pomenskimi odenki, zato pa ne kaže preostro soditi, zakaj *qui bene distinguit, bene docet*. Poskušajmo razumeti, zakaj jezik ponekod omahuje med dvema oblikama, pa bomo svobodoljubnejši in prizanesljivejši.

Opomba uredništva. Pisca sta zapleteno vprašanje čudovito osvetlila, skoraj bi rekel, da sta ga dokončno pojasnila. Menim, da je urednikova dolžnost le izpeljati iz obeh člankov praktične sklepe.

I. Kadar je en povedek, gre za antitezo predmetov: a) Sosed je zapravil ne le (samo) hišo, temveč tudi denar (splošno priznано); b) sodi ni zapravil le (samo) hiše, temveč... (Gradišnik, Lokar); c) sodi ni zapravil le (samo) hišo, temveč... (Breznik, Lokar v nekaterih zvezah s pomenskim odenkom). Potemtakem je treba dovoliti vse troje.

II. Dva povedka in isti predmet (antiteza povedkov): a) Surovež je ženo ne le (samo) zmerjal, temveč tudi pretepal (splošno priznано); b) surovež žene ni le (samo) zmerjal, temveč... (Gradišnik; Lokar dopušča za pretekli čas).

III. Antiteza dveh povedkov, ki imata vsak svoj predmet; včasih je tudi antiteza predmetov: a) Sin je ne le (samo) prodal hišo (hišo prodal), temveč pognal tudi denar (denar pognal); ta raba je splošno priznana; b) sin ni le (samo) hišo prodal, temveč... (Breznik, Lokar; Gradišnik meni, da se praktično ne rabi); c) sin ni le (samo) hiše zapravil, temveč...; za tega tretjega siromaka se zavzema samo urednik. Pa veste zakaj? Prvič se tudi tako govori (čeprav se bije z logiko), drugič pa, kaj bi še bolj oteževali že tako preveč zapleteno slovensko pisanje.

A. B

Tone Turičnik

MAGNETOFON PRI SLOVENŠČINI

Že nekaj let se kažejo nove težnje v metodikah posameznih predmetov. Te zahtevajo uvedbo čimveč tehničnih sredstev in novih metod v šolo. Slovenščina je verjetno pri tem na zadnjem mestu. Sicer so se v metodiki našega predmeta že oglasile odločnejše zahteve po spremembi dosedanjega dela (preusmeritev jezikovnega pouka v jezikovno vzgojo, obnova seminarjev, ideološko in estetsko poglobljeno obravnavanje osrednjih literarnih osebnosti in njihovih del itd.), vendar še niso osvojile širokega kroga profesorjev in učiteljev. To je razumljivo, saj zahteva tako delo skrbno pripravo (vsi pa imamo še sto drugih dolžnosti!), mnogo truda, iznajdljivosti in ne nazadnje umetniškega talenta. Umetnik pa ni vsak učitelj in tudi iznajdljivost je odvisna

od mnogih faktorjev. Iz teh zadreg nam bo včasih lahko pomagal magnetofon, čeprav je tudi zanj potrebna svojevrstna iznajdljivost in spretnost.

Magnetofon je aparat, ki ga je ustvarila moderna tehnika. V šolsko delo ga šele uvajamo. (Zelo redke so šole, ki so si ga že omislile!) Vendar so že prve izkušnje pokazale, da bo lahko marsikdaj nadomestil učiteljevo besedo, pomagal čistiti in usmerjati učenčevo ustno ter bogatiti pismeno izražanje; predvajal bo umetniško doživete recitacije in ponazarjal naša narečja v vsej pristnosti. Še več! V razredu bodo lahko spregovorili pisatelji o svojih delih in znanstveniki o svojih predmetih, pa kritiki in uredniki itd. Ura slovenščine bo postala doživetje; učencu se bo znanje neopazno razširilo in poglobilo, značaj, humanost in čustvovanje pa mu bodo oblikovali veliki ljudje z živo besedo.

Take slovenske ure bodo sproščene in vedre, to je pa, kot vemo, prvi pogoj uspešnega vzgajanja. Tudi manj nadarjeni dijaki bodo radi sodelovali in si tako vsaj nekaj zapomnili, prijetna zavest uspeha pa jih bo podžigala k še večji vztrajnosti.

To so nekatere dobre strani novega učnega pripomočka. Pri praktičnem delu pa so se pokazale tudi nemajhne težave: priprava tekstov in pogovori s pisatelji zahtevajo veliko časa; največkrat učitelj ne more dobiti potrebnega materiala in strokovnjakov, posebno na deželi; šolske ure so vselej prekratke, posebno, kadar delamo individualno z učenci itd.

Toda vsak začetek je težak! Sčasoma bo tudi to odpadlo, saj nove potrebe vedno najdejo svojega ostvaritelja. Takrat se bodo magnetofonu na široko odprla vrata v šolo in postal bo nepogrešljiv pripomoček učitelju jezikov.

1. Pri vsakdanjem šolskem delu likamo dijakov govor in bogatimo njegov besedni zaklad. Psihološko spoznanje, da je danes zmanjšana sposobnost jezikovnega izražanja pri mladini (JiS III, šte. 6), nam narekuje, da se temu upremo in skušamo kako sodobno premostiti to slabost in uspešno oblikovati dijakovo izražanje. Precej umestnih predlogov smo že brali na straneh naše revije. Pridružujemo jim še enega: Uporabljajmo pri slovenščini magnetofon!

Magnetofon nam odpira veliko možnosti za *oblikovanje učenčevega besednega zaklada in načina izražanja*. Učiteljeva beseda bo seveda še zmeraj prvi temelj in prvi zgled, ob katerem bodo učenci jezikovno rasli. Magnetofon bo le odličen pomočnik.

Vsekakor moramo izhajati iz zanimanja učencev. Znano je, da je interes prvi pogoj uspešnega dela. Dijake moramo torej najprej pripraviti do tega, da se bodo začeli za svoj govor zanimati. To ne bo težko, ker se želi vsak dijak »slišati«. V to njivo bomo takoj zasejali seme, ki bo kaj hitro vzkalilo: dijake bomo pripeljali do spoznanja, da ni vseeno, kaj in kako človek govori, posebno pred mikrofonom. Zato se bo vsakdo za tak nastop pripravil. Prvič morda ne. A ko bo videl, da se mu zatika, se bo potrudil. In tedaj bo uspel.

Vzemimo primer! Dijakom naročimo, naj se pripravijo za pripovedovanje o domači vasi ali mestu. Opozorimo jih tudi, da bomo najlepše in najboljše, včasih pa tudi najslabše pripovedovanje predvajali še v sosednjem razredu. Pri uri izberemo dva, tri ali štiri dijake in jih pokličemo pred mikrofonom, razred pa naj si govornikove napake zapisuje. Še preden bo snemanje končano, se bodo že vzdigovalе roke, takoj nato pa bo ves razred planil v živahen pogovor: to ni tako, to ni prav, to bi bil moral tako povedati, to bi bil moral drugače vrednotiti, tam se je slabo izrazil, o tem je povedal preveč, tega sploh ni omenil itd. Kot vidimo, se v pogovoru lotimo vsega: načina pripovedovanja, jezika, besedišča, skladnje, naglasa in vsebine, in vse kritično pretehtamo.

Ko tako pretresemo vse nerodnosti in pomanjkljivosti, na magnetofonu reproduciramo pripoved tistih treh ali štirih junakov. Napake, ki so jih dijaki privlekli med pogovorom na dan, bodo zdaj neprijetno udarjale na ušesa vsega razreda. Posebno jasno jih bodo občutili prizadeti, ki so govorili pred mikrofonom. Teh napak ne bodo nikdar več ponovili.

Sprva so učenci zelo sramežljivi in nebogljeni, toda kmalu se navadijo na nove okoliščine. Ko sem prvič prinesel aparat v razred, mi nekateri dijaki niso hoteli govoriti. Niti ostrejša beseda ni pomagala. Vzrok je bil različen: strah pred mikrofonom, strah pred tem, da bom predvajal posnetke v zbornici, strah pred osmešenjem — so namreč pubertetniki. Z lepo besedo se vse uredi! Tisti, ki so se prostovoljno priglasili, so se zelo potrudili.

Poleg tega načina, da dijak sam pripoveduje ali opisuje, lahko uvedemo še pogovor učitelja z učencem, pogovor dveh ali več učencev, snemamo dijaške recitacije in dramatizacije itd. Včasih si dijaki zaželiyo kako melodijo. Če so vso uro intenzivno delali, jim jo kar zavrtimo!

Kot vidimo, ima magnetofonska ura dve osnovni značilnosti: 1. pripoved, ki smo jo posneli, lahko večkrat reproduciramo v nespremenjeni obliki; 2. učenec, ki je govoril, bo »slišal« svoj govor. To je velika prednost pred vsemi metodami, po katerih smo delali do zdaj.

Zaželeni uspeh pa imajo samo ure, ki so dobro pripravljene. Zato bomo magnetofon nesli v razred morda enkrat ali dvakrat na teden in tedaj ga bomo vsestransko uporabili. Tudi učenci ga bodo takrat željno pričakali.

2. Marsikaj učitelj v šoli le s težavo pojasni, neredkokrat pa se znajde pred problemi, ki jim niti ni kos. Tako ostane praznih rok ravno tedaj, ko bi moral s svojo besedo zadeti v živo in z njo oblikovati značaj in sposobnosti mladega človeka. Zdi se, da bo lahko tudi tu magnetofon priskočil na pomoč.

Že v uvodu sem omenil, da učencem posredujemo to in ono, kar bi brez aparata ne šlo. Najprej so tu leposlovna besedila, ki so jih recitirali gledališki umetniki. Dijaki ob njih začutijo lepoto sloga in pomembnost vsebine. Če seveda to zmore učitelj, je magnetofon v napoto. Potem lahko posredujemo *pisateljevo pripovedovanje* o lastnem delu, o posamezni knjigi, o načinu pisanja itd. Vemo, da mladina rada bere (JiS III, šte. 2). Živa pisateljeva beseda bo dijaka spodbudila, da bo začutil še večjo potrebo po tej in tej knjigi in jo tudi z velikim pričakovanjem vzel v roko. Le tako bomo dijakom zelo približali idejno, vsebinsko in estetsko plat knjige (JiS III, šte. 4).

Navedimo zgled! Pisatelja Meška smo nekoč poprosili, da bi pripovedoval o doživetjih in krajih, ki jih je oblikoval v svojih knjigah. Rad nam je ustregel. In kako pazljivo je poslušala mladina njegove besede! Pa tudi vprašanj ni bilo ne konca ne kraja. Nazadnje sem moral obljubiti, da bom posnetek še drugič zavrtel. Ali drug primer! Prof. Viktor Smolej je analiziral Meškovo mladinsko prozo. Eno učno uro sem porabil za komentar in predvajanje. Učno uro so zaključili učenci: »Škoda, da je že konec! Ali boste še enkrat predvajali?«

Vsako reprodukcijo pa mora uvesti učiteljeva beseda, prav tako mora učitelj povezati pridobljeno spoznanje z drugim znanjem in končati uro.

Tako dijaki lahko *slišijo tudi narečja*, spoznavajo šege in navade ljudi, znamenitosti krajev itd. ter si vse to tako rekoč mimogrede zapomnijo. Samo z branjem določenega odlomka tega nikakor ne moremo doseči. Z magnetofonom bomo torej bogato dopolnili šolsko in domače branje.

Oglejmo si primer! Krjavljeva zgodba o morskem strahu vedno pritegne dijake. Kakšen uspeh ima lahko taka ura, če ji priključimo še reprodukcijo

v originalni dolenjščini! Koliko veselja in smeha bo! Toda iz predvajanja se bodo izcimila nešteta vprašanja (tudi »neslovenska«), na katera bo moral učitelj odgovoriti: ali je Krjavelj res kdaj živel, ali je obstajala Obrščakova krčma, kje je vas Muljava, kje še govorijo to narečje itd. Za kar se dijaki zanimajo, to si tudi zapomnijo! Ali, vzemimo, Prešernova Pod oknom! Učenci jo nabrž poznajo kot narodno. Po prebranem Prešernovem besedilu predvajamo nekaj uglasbitvev in morda še posnetek v gorenjščini itd.

Kot vidimo, bodo dijaki v eni uri veliko spoznali in doživeli. Tudi nena- darjeni učenci si bodo marsikaj osvojili, kar bi si v navadnih okoliščinah ne. Skratka, skromno znanje bomo temeljito razširili in vsestransko poglobili.

3. Magnetofon lahko uspešno uporabimo tudi pri *pismenih vajah*. Že prej smo omenili, da vadimo učence lepega ustnega izražanja ob aparatu. Pridobitve teh vaj bodo dijaki zelo izkoristili pri spisju. Magnetofonski trak pa bo učencem pomagal še tako, da jim bo dal snov za sestavek take ali drugačne vrste. Mnogi manj nadarjeni učenci pišejo zelo revne spise. Kadar pa imajo snov, tudi pod njihovim okornim peresom kaj nastane.

Vsekakor je najpreprosteje, da začnemo z obnovami. Tu stopnjujemo zahteve od razreda do razreda. Najprej obnavljamo dialoge. Ob zgodbi pa širimo obseg spisa z novimi zahtevami: kje se osebi pogovarjata, kaj sta po poklicu, zakaj sta se lotili ravno tega pogovora, kakšni sta po značaju itd. Tako dijakom postopoma odpiramo neznanosti, jih učimo premišljati in sklepati in v primerni obliki izražati dognanja in misli.

Sprva so učenci zelo nespretni. Nekoč sem predvajal pogovor dveh di- jakov o domači nalogi. Slabši dijak prosi boljšega za nalogo. Ta mu je ne dá, ker je profesor prepovedal prepisovanje. Potem ga slabši dijak skuša prepri- čati, da mu jo mora posoditi, ker je njegov prijatelj. Ko s tem nič ne doseže, mu zagrozi s pretepom; slednjic ga podkupi. Vsi učenci, razen redkih izjem, so napisali poročilo. Drugič sem še enkrat pojasnil zahteve in bil sem prese- nečen. Tudi slabi dijaki so napisali razmeroma dober spis.

Seveda je samo ob sebi razumljivo, da mora biti naloga stopnji primerna, v nasprotnem primeru učenci ne napredujejo in izgubijo veselje do dela.

Drugič spet predvajamo dva ali tri prizore iz življenja mladine, dijaki pa morajo poiskati skupne poteze ali različnosti: prizori se odvijajo na istem kraju v različnih dneh, nastopajočim se pridružijo novi itd.

Podobno lahko pišemo poročila, opise, orise. Poleg tega predvajane dia- lože in prizore razširimo, skrčimo, povezujemo, nadaljujemo itd. Skratka, tudi pri spisju bomo lahko vsestransko uporabili magnetofon.

4. Še nekaj besed o pouku *slovnice*! Slovnice dijaki navadno ne marajo. To je razumljivo, saj terja od njih veliko umskih naporov, še posebno, če učitelj snovi ni najboljše posređoval. Zato so ure moreče. Mislim, da bi nam nekoliko pomagal iz teh težav magnetofon, čeprav smo tu precej vezani.

Prvi pogoj za dober slovnični pouk so jasni zgledi. Tu ne mislimo na tiste, ki so navedeni v slovnici, pač pa na krajše odlomke leposlovnih del in na dialoge, v katerih bo slovnični pojav izrazito viden. Le tedaj, kadar bodo učenci »slišali« in »videli« jezikovno zakonitost, si jo bodo zapomnili.

Navedimo primer! Hočemo razviti pojem zaimka! Zaimke v govoru vsak dan rabimo, samo da se tega ne zavedamo. Po tem uvodu predvajamo prepri več dijakinj o tem, kateri šopek je lepši in katerega bodo poklonile mamicami ali učitelju ali prijatelju ali komurkoli. V tem prepiru poudarjajo zaimke; ta, ti, jaz, tega itd. Iz tega zelo lahko razvijemo pojem!

Toda manjka nam besedil. Odlomki iz knjig so navadno preobsežni in tudi slovnični pojavi niso v njih tako strnjeni, kot bi si želeli. Zelo dobrodošla bi bila posebna čitanka, v kateri bi bili zbrani pripravniki teksti za obravnavo posameznih slovničnih zakonov.

Kot vidimo, je magnetofon odličen učiteljev pomočnik. Je pa komaj na začetku svojega pohoda v šolo. Prednosti, ki sem jih omenil in podrobneje razčlenil, jamčijo, da se bo v njej vsestransko uveljavil. Prav zato bomo morali še veliko preizkušati (posebno pri slovnicah!), kaj se da z magnetofonom nevsiljivo obdelati, kaj ne. Morda je mnogo stvari, ki smo jih navedli, nepravilnih. Praksa bo pokazala, kaj je dobro in torej vredno, da ostane pri življenju.

Ker učitelj nima možnosti, da bi dobil primernih sestavkov za posamezne učne enote, ali pa ni dovolj spreten in je zvezano s precejšnjimi denarnimi izdatki, bi lahko po zgledu izposojevalnice šolskih filmskih trakov ustanovili posebno službo za vso Slovenijo (recimo v Ljubljani), ki bi izbirala odlomke knjižnih del in sestavljala vsa druga besedila, pripravljala pogovore s kulturnimi delavci itd., magnetofonske trakove pa posojala ali celo prodajala. Le tako bo učitelj slovenščine prišel do bogate snovi in le tako bo uspešno razvijal učenčeve sposobnosti, bogatil besedni zaklad vsakega posameznika in oblikoval njegovo izražanje.

Samo s poukom, ki bo temeljil na sodobnejših načinih dela, bomo pregnali iz šole tisti vzdihujoči in neprijetni glas: »Komaj čakam, da bom končal!« Mladina bo rada hodila v šolo, mi pa bomo dosegli postavljeni namen: dobro izobraženega in napredno vzgojenega človeka. Ob takem uspehu bomo najbolje nagrajeni učitelji in vzgojitelji: ta nagrada bo zavest, da trud in delo nista bila zastonj.

Janez Rotar

D. TRSTENJAK IN ZORA DALMATINSKA

Nacionalni prerod je v prvi polovici 19. stoletja zajel vso Hrvaško. V njenih banskih pokrajinah se je prerodil v ilirsko gibanje, v dalmatinski Hrvaški pa je dobil poseben značaj, ker ilirska misel tu ni bila sprejeta. Proti njej so dalmatinski Hrvati branili svoj tradicionalni knjižni jezik in pravopis, a morali so popustiti, ker je šlo le za dialekt istega jezika in ne za samostojen knjižni jezik. Pač pa se je že v tem času pri Dalmatincih neodvisno od ilirske ideje porodila misel o južnoslovanski politični in narodni skupnosti. Delni vzrok za njen vznik je v zgodovinskem dejstvu, da so bili dalmatinski Hrvati za Napoleonovih Ilirskih provinc politično in upravno povezani s širšim južnoslovanskim narodnostnim področjem.

Središče narodnostnega preroda v Dalmaciji je bil Zadar. Kot upravno in kulturno središče Dalmacije se je ponašal z važnimi kulturnimi ustanovami, z gimnazijo (medtem ko je imel v času Ilirskih provinc licej vseučiliški značaj), s tiskarno, starimi knjižnicami, teološko šolo in škofijo ter s prvim hrvaškim političnim časopisom Kraljski Dalmatin (1806—1810), ki je izhajal za francoske okupacije. Od leta 1838 je tu izhajal tudi letni almanah Ljubitelj prosveščenja (do 1873). Vsekakor je bila najvidnejši sad obnovljenega duhovnega življenja in narodne prebuje v Dalmaciji Zora dalmatinska, eden najstarejših hrvaških